

**Karolinska
Institutet**

Moralisk/etisk stress; vad är det och hur påverkar det oss?

Höstkongressen for operationssjukvård 2021-12-03

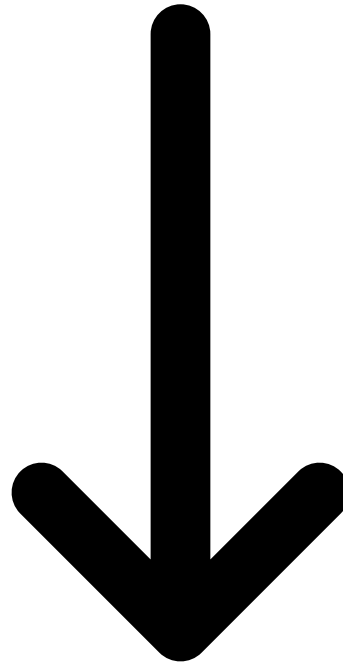
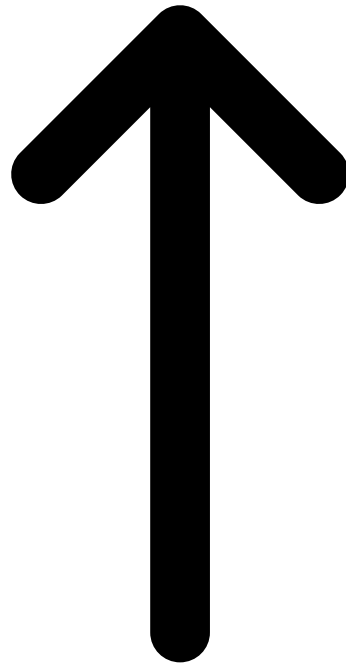
Martina Gustavsson, doktorand, leg ssk

Kunskapscentrum för Global Katastrofmedicin samt Department of Learning, Informatics, Management and Ethics (LIME), KI.

Kunskapscentrum för Katastrofpsykiatri, Uppsala Universitet

Moralisk stress – program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?

Moralisk stress, olika benämningar på samma sak?

- Etisk stress, prioriterings-stress, medicinsk stress
- Ethical distress, moral stress/moral distress, moral residue, moral injury, humanitarian distress
- Forskningen kring MD har sitt ursprung i sjuksköterskeyrket
 - Har kommit att involvera i princip alla yrken som innefattar möte med människor.
 - Ssk-yrket; beslut i palliativ vård, intensivvård etc
 - Socialarbetare & psykologer; regler och föreskrifter vs klientens behov
 - Läkaryrket; intensivvård, triagering på akuten, prehospital triage etc

Moral distress - definitioner

- *“Moral distress arises when one know the right thing to do but institutional constrains make it nearly impossible to pursue the right course of action” (Jameton 1984).*
- *“Traditional negative stress symptoms that occurs due to situations that involve ethical dimensions and where the healthcare provider feels she/he is not able to preserve all interests and values at stake” (Kälvemark, Höglund & Hansson 2004).*

Dilemman

”Patienten först”

Eller

Folkhälsa: Samhället först

Foto: MSF

Moralisk stress – program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till, vad vet vi idag?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?

Moraliska utmaningar kan handla om:

- Moraliskt dilemma: att tvingas välja mellan ”two wrongs”
 - Oavsett vad man gör resulterar det i övertramp på sina värderingar
- Att hindras agera utifrån vad man själv uppfattar är rätt i situationen, på grund av externa faktorer.
- Att bli associerad med konsekvenserna av ett beslut som andra tagit (kollegor/organisationen)
- Att agera men ändå känna att det inte är tillräckligt –det når inte upp till ens egna moraliska ideal

Inom ramarna:

- Medicinsk etik: patient-vårdare-perspektivet
- Folkhälsoperspektivet
- Arbetsplatsens/organisationens etiska principer och ”uppförandekoder”

Moraliska utmaningar inom katastrofinsatser

Contextual	Political, social, historical and commercial structures. Cultural aspects, religious and traditional beliefs.
Organizational	Policies, restrictions and decisions, projects targeting specific patients. Restricting family visits and involvement of family/intimates. Uneven provision of aid/assistance, information and coordination-gaps.
Professional	Acting outside of competence, forced to provide lower quality of care, difficulties to obtain autonomy and informed consent. Own safety before patientcare.
Resources	Lack of time, supplies, trained staff and infrastructure. → Priorities, triage, choose between acute/long-term consequences, public health vs individualized care.
Teamwork	Power discrepancies between international/national staff, hierarchal relationship between professions, watching misconduct, abuse of power towards patients/colleagues.

Moralisk stress

- En **normal reaktion** på en moraliskt svår situation.
- **Uppstår när man står inför en moralisk värdekonflikt.**
- Oavsett vad man gör hamnar det i strid mot ens moraliska värderingar; det man tycker är viktigt.
- Kan ta sig uttryck på olika sätt tex; maktlöshet, frustration, ilska, sorg eller nedstämdhet.
- Här finns chans till att tydliggöra ett problem och konstruktiva lösningar.
 - Om situationen är av sådan art att det inte går att lösa, samt att stöd inte är tillgängligt leder det till ett moraliskt lidande; 'moral distress'.

Moralisk stress – program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till, vad vet vi idag?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?

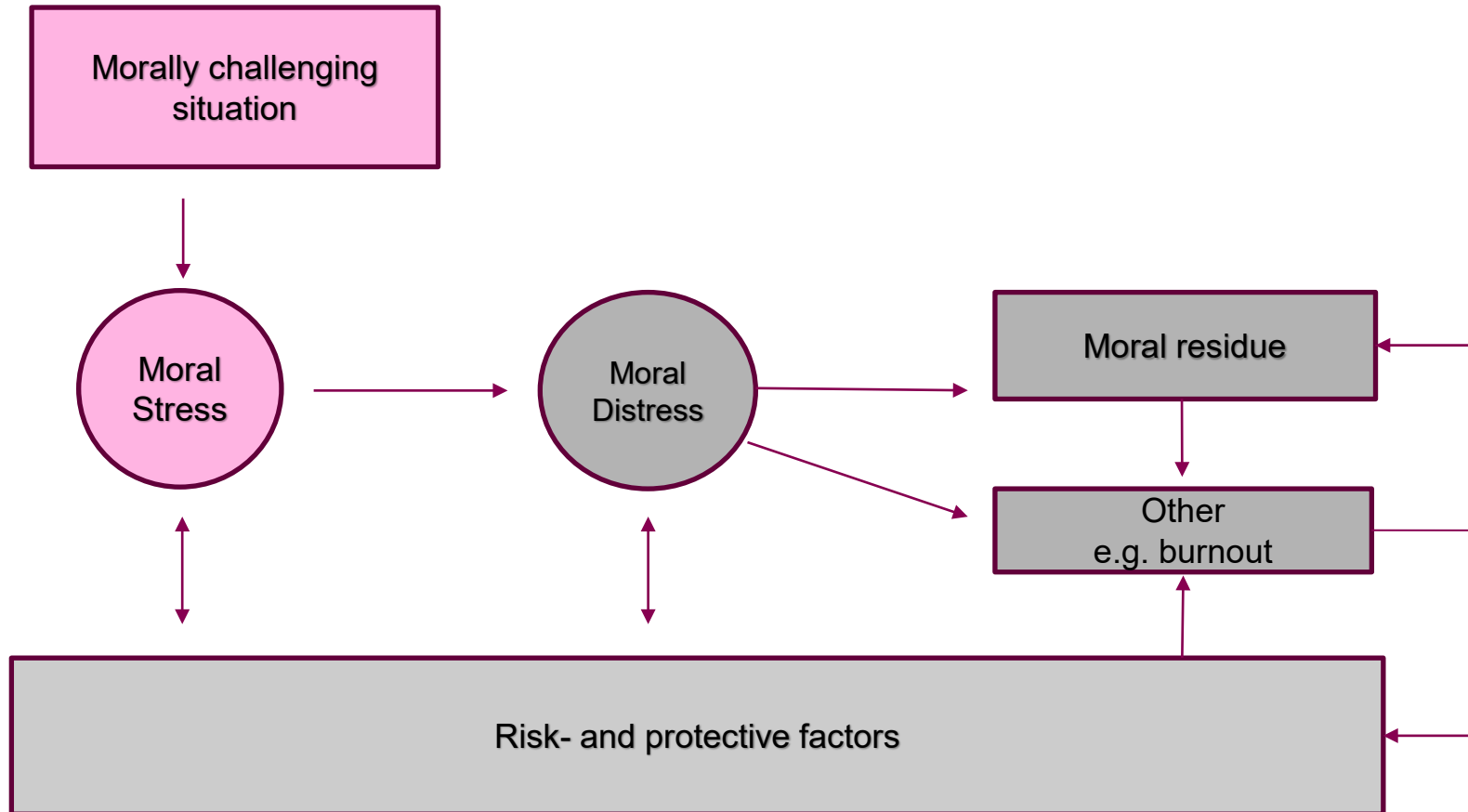
Moral distress

- Inkluderar reaktioner/känslor såsom tex: skuld, skam, ältande, cynism, ilska, ångest och fysiska reaktioner.
- Ohanterad MD kan leda till sekundära psykologiska konsekvenser såsom utmattningssyndrom.
 - Individuellt lidande
 - Ökning av sjukskrivningar och att man lämnar sin arbetsplats/yrkesroll
 - Kan påverka vården av patienter och teamarbete
- Upprepad och ohanterad MD kan påverka den moraliska kompassen och identiteten.
 - Ju fler olösta situationer du är med om kan det leda till att du 'lägger dina moraliska värderingar åt sidan' och förbiser din moraliska kompass.
 - Minskad kapacitet att agera utifrån egna moraliska värderingar i kommande situationer.

(Lopes Cardozo B, Gotway Crawford C, Eriksson C. Psychological distress, depression, anxiety, and burnout among international humanitarian aid workers: a longitudinal study. PLoS One. 2012;7).

(Thomas TA, McCullough LB. A philosophical taxonomy of ethically significant moral distress. J Med Philos. 2015;40(1):102-20).

Konceptuell modell: utvecklingen av moralisk stress och dess konsekvenser.

“Moral Distress among Disaster Responders: What is it?”. Martina E. Gustavsson, Filip K. Arnberg, Niklas Juth, Johan von Schreeb. *Prehospital and Disaster Medicine*, online 28 januari 2020, doi: 10.1017/S1049023X20000096.

Moral stress:

A normal reaction that includes feelings of frustration and powerlessness developed during morally challenging situations when individuals are prevented from acting in accordance with their values and ideals.

Moral distress:

The negative stress reaction that may develop if the responder cannot find constructive solutions or receive support.

Secondary consequences:

Lingering unmitigated MD may result in negative consequences, including those that concern moral aspects, such as moral residue and other more general psychological consequences e.g. burnout.

Moralisk stress – program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till, vad vet vi idag?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?

Externa

- ✓ Brist på formellt och socialt stöd
- ✓ Icke-fungerande teamarbete
- ✓ Stress
- ✓ Traumatiska erfarenheter
- ✓ Upprepade erfarenheter av olöst moral distress
- ✓ Bli tystad när man lyfter etiska problem, “etisk tystnads-kultur”

Intern

- ✓ Work exhaustion, brist på kontroll och arbetstillfredsställelse
- ✓ Låg grad av kapacitet för stresshantering
- ✓ Orealistisk motivation
- ✓ Brist på tillräcklig förberedelse

Externa

- ✓ Formellt stöd, social stöd, långsiktigt stöd
- ✓ Förberedelse och training
- ✓ Arbetskultur med öppenhet för etisk reflektion och diskussion
- ✓ Team-arbete, där man kan lita på sina medarbetare

Intern

- ✓ Realistisk motivation, meningsfullhet
- ✓ Kapacitet för stresshantering
- ✓ “Moral courage”, erfarenhet från tidigare lösta moraliska utmaningar

Kan man förhindra moralisk stress?

- Moraliskt svåra situationer är en del av arbetet (och livet)
 - Visar på att du har en fungerande moralisk kompass
- Att uppleva moralisk stress är en normal reaktion på ett moraliskt problem!
- Kom ihåg att du endast kan göra ditt bästa under omständigheterna!
- Det beror på graden av moralisk stress, om/hur den hanteras och i vilken grad personen har stöd från omgivningen, om negativa konsekvenser uppstår.

Vad kan vi göra för att hantera etisk/moralisk stress?

- Organisatoriska strukturer och verktyg
 - Utröna orsakerna till de etiska utmaningarna/etiska stressen
 - Måste bli taget på allvar, personalen måste bli lyssnad på
 - Strukturella åtgärder för att adressera problemen
 - Funktionellt ledarskap, stöd i prioriteringsfrågor
 - Utrymme för etisk reflektion; (även i ledarskap och organisation)
 - Etisk stress bör behandlas som etisk stress och inte som individuella psykologiska problem
- Kunskap och förståelse för olika professioners upplevelse av etisk stress
- Öka informellt stöd: tex mentorskap, peer support
- Vi får inte glömma: arbetsvillkor, arbetstider och återhämtning

Utifrån rådande kunskapsläge kan följande punkter tänkas minska de negativa effekterna av moralisk stress:

Personal har god kunskap om moralisk stress, om stress och stresshantering (och god självkänedom).

Gott kollegialt stöd: professionell miljö karaktäriserad av öppenhet och vilja att bli bättre, lära sig av erfarenheter.

Gott stöd av chefer och organisation: samma som ovan.

Rutin på arbetsplats för (a) återkommande sammankomster, så kallad After Action Review, antingen tydligt i rutinverksamhet eller enkelt sammankallat vid behov, samt för (b) uppsamlade återkoppling individuellt och i grupp.

God tillgång till externt psykosocialt stöd vid behov där stödet har god kännedom om karaktären på kontext samt professionens roll och arbetsuppgifter.

Moralisk stress – program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till, vad vet vi idag?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?
- Forskning

Erfarenheter och konsekvenser av etiska utmaningar hos sjukvårdande insatspersonal, en kvalitativ studie:

- Etiska utmaningar beskrevs som **oundvikliga och ständigt närvarande** i katastrofinsatser.
- **Påverkade välmåendet negativt beroende på typ av insats och tidperiod.**
 - Duration, svårighetsgrad och upprepning av etiskt utmanande situationer.
- **Tvingades vara kreativa och konstruktiva för att hantera situationerna och för att hitta eget stöd**, eftersom fungerande stöd ofta var otillräckligt.
- Insatspersonal blev **sjävlärda i att hantera moralisk stress.**
 - Erfarenheterna ledde också till **positiva konsekvenser** såsom personlig och professionell utveckling och förändrad världsbild – dock till en personlig kostnad.

Moralisk stress hos svensk sjukvårds- och omsorgspersonal under Covid-19, enkätstudie:

- 16 044 deltagare under sept-okt 2020
 - Rekryterades från KI's Covid-web utbildningar
 - Deltagare från hela landet
 - 44% arbetat med covidvård / 56% ej arbetat med covidvård.
- 75% har upplevt moralisk stress ibland, sällan, ofta, mycket ofta.
 - **Direkt covidvård: 85%**
 - Ej arbetat med direkt covidvård: 68%

Moralisk stress hos svensk vård- och omsorgspersonal under Covid-19; enkätstudie:

- MS upplevdes mest i situationer där:
 - *"Andra omständigheter hindrade mig såsom tex brist på tid eller materiella resurser"*
 - *"Jag agerade men upplevde det ändå inte som tillräckligt enligt mina moraliska värderingar"*
- Yrkesroller i direktvård av patienter upplevde högre grad av MS
 - IVA, covidavd, intermediärvård, akutvård, geriatrik, palliativvård, kommunal äldreomsorg
- Orsaker: Resursbrist var den största orsaken, sedan svårigheter för patienters närstående att besöka/närvara i vården
- Stöd: Informellt stöd (familj, vänner, nära kollegor) var mest tillgängligt/hjälpsamt som stöd för att hantera MS

Moralisk stress – dagens program

- Intro kring moralisk stress
- Hur uppstår det och vad är det?
- Vad kan det leda till, vad vet vi idag?
- Vad kan vi göra, -som individer och inom organisationer?
- Frågor/kommentarer

TACK!

Martina.gustavsson@ki.se